

TIESAS PROCESA IZSPĒLE CILVĒKTIESĪBĀS

Latvijas Republikas atbilde uz Mudītes, Spulgas un Pārslas pieteikumu Eiropas Cilvēktiesību tiesai par Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 8. panta pārkāpumu

SUSĀTIVS

Rīga 2019

SATURS

1. Lietas apstākļi	3
2. Kāzusa analīzes kopsavilkums	6
3. Par prasības pieņemamību izskatīšanai	7
4. Par Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 8. panta pārkāpumu	11
4.1. Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 8. panta piemērojamība	11
4.2. Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 8. pantā paredzēto tiesību ierobežojums.....	11
4.3. Ierobežojuma noteikšana “saskaņā ar likumu”	12
4.4. Ierobežojuma leģitīmais mērķis	13
4.5. Ierobežojuma “nepieciešamība demokrātiskā sabiedrībā”	13
4.5.1. Aizgādības tiesību atņemšana kā neatliekama sabiedriskā nepieciešamība	14
4.5.2. Lēmumu pieņemšanas “nepieciešamība demokrātiskā sabiedrībā” <i>per se</i>	15
4.5.2. Tiesību uz ģimenes dzīvi ierobežošanas procedūra	25
5. Izmantoto avotu saraksts	28

1. LIETAS APSTĀKĻI

1. Mudīte ir 30 gadus veca Latvijas valstspiederīgā, otrās grupas invalīde un divu meitu Pārslas un Spulgas māte. Iesniedzēja 2007. gada 5. maijā noslēdza laulību ar Gati, kurā 2010. gada 1. janvārī ir dzimusi meita Spulga. 2013. gada martā, nešķirot laulību ar Gati, Iesniedzēja kopā ar meitu Spulgu uzsāka dzīvot kopā ar Oļģertu. 2014. gada 30. septembrī dzimusi Mudītes un Oļģerta meita Pārsla. Iesniedzējas saņem sociālo palīdzību, tādējādi atrodas sociālā dienesta redzeslokā. 2015. gada 23. februārī saņemta ziņa par Gata nāvi.

A. Aizgādības tiesību pārtraukšana Mudītei

2. 2016. gada 1. oktobrī starp Mudīti un Oļģertu izcēlās sadzīviska rakstura strīds. Pašvaldības policija pēc ierašanās konstatēja, ka Oļģerts ir alkohola reibumā, Mudīte atrodas stipra psihiska uzbudinājuma stāvoklī, dzīvoklis ir vēss, telpas nekārtīgas, piesmēķētas.

3. Pašvaldības policija informēja bāriņtiesas priekšsēdētāju, kura nekavējoties ieradās Mudītes un Oļģerta dzīvesvietā. Sarunā ar bērniem bāriņtiesa noskaidroja, ka Oļģerts ir emocionāli un fiziski vardarbīgs gan pret bērniem, gan pret Mudīti brīžos, kad ir alkohola reibumā.

4. Bāriņtiesas priekšsēdētāja pēc sarunas ar bērniem un bērnu dzīves apstākļu apsekošanas pieņēma vienpersonisku lēmumu par bērnu aizgādības tiesību pārtraukšanu Mudītei. Lēmums pamatots ar bērnu atrašanos veselībai un dzīvībai bīstamos apstākļos. Proti, Mudīte veselības stāvokļa dēļ nespējot apzināties, vadīt un saprast savu rīcību attiecībā uz bērnu aprūpi un uzraudzību. Dusmu uzplūdu un neadekvātas rīcības dēļ apdraudot bērnu dzīvību un veselību. Mudīte neesot varējusi uzrādīt bērnu pārtiku, dzīvoklis bijis auksts un mitrs. Bērniem konstatētas saaukstēšanās pazīmes (iesnas un klepus), bet Mudīte neesot varējusi uzrādīt medikamentus, neesot atbildējusi, kad bērni apmeklējuši ģimenes ārstu. Pastāvējušas pamatotas aizdomas, ka bērni ir cietuši no fiziskas un emocionālas vardarbības.

5. Spulga un Pārsla nekavējoties tika ievietotas krīzes centrā, kurā tika sniegta sociālā rehabilitācija vardarbībā cietušajiem bērniem. Mudītei un Oļģertam tika piemērots administratīvais sods saskaņā ar Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 172.² pantu. Lēmums netika pārsūdzēts.

B. Lēmums par aizgādības tiesību neatjaunošanu un ārpusģimenes aprūpes nodrošināšanu

6. 2016. gada 14. oktobrī bāriņtiesa pieņēma lēmumu par pārtraukto aizgādības tiesību neatjaunošanu un lēmumu par ārpusģimenes aprūpes nodrošināšanu. Mudīte uz bāriņtiesas sēdi neesot ieradies. Saņemts krīzes centra psihologa atzinums ar norādi, ka bērni ir cietuši no fiziskas un emocionālas

vardarbības. Bāriņtiesa uzklusot Spulgas un Pārslas viedokli par to, kur viņas vēlētos dzīvot, saņēma no Spulgas atbildi, ka “vienalga kur, ka tikai kopā ar mammu”. Spulga un Pārsla tika ievietotas audžuģimenē 100 km attālumā no Mudītes un Oļģerta dzīvesvietas.

7. Bāriņtiesa esot informējusi Mudīti par pienākumu sadarboties ar savas dzīvesvietas pašvaldības sociālo dienestu un citām institūcijām, lai sekmētu bērnu atgriešanos ģimenē. Attiecībā uz saskarsmi ar bērniem bāriņtiesa norādīja pirmos trīs mēnešus bērnus netraucēt, jo bērniem vajagot adaptēties un iedzīvoties jaunajā ģimenē.

8. 2016. gada 20. oktobrī Mudīte telefonsarunā ar sociālo darbinieci esot atteikusies no sadarbības ar sociālo dienestu, jo nesaskatot jēgu sadarbības veikšanai.

9. 2016. gada 7. novembrī sociālais dienests esot nosūtījis Mudītei uzaicinājumu ierasties uz konsultāciju jautājumā par sadarbības iespējām ar sociālo dienestu. Mudīte 8. novembrī ieradās sociālajā dienestā ar mērķi atgūt pārtrauktās aizgādības tiesības. Mudīte esot tikusi informēta par sociālās palīdzības un sociālo pakalpojumu saņemšanas iespējām, esot noslēgts sadarbības līgums uz trim mēnešiem, uzskaitot konkrētus Mudītei veicamos uzdevumus.

10. Mudīte, atbilstoši sadarbības līguma prasībām, esot ieradies uz konsultācijām sociālajā dienestā 2016. gada 28. novembrī un 13. decembrī, informējot, ka esot atradusi darbu uz puslodzi vietējā bibliotēkā par apkopēju. 2016. gada 15. decembrī Mudīte esot apmeklējusi klīnisko psiholoģi, kura sniedza atzinumu, ka Mudītei ar bērniem esot emocionāli tuvas attiecības. Atzinumā esot norādīts, ka māte pret bērniem izrādot emocionāli siltu, gādīgu attieksmi, ko bērni labprāt pieņemot. Vienlaikus izpētes rezultātos norādīts, ka Mudītes personības īpatnības, iespējams, esot riska faktors bērnu vajadzību nodrošināšanā.

C. Aizgādības tiesību atņemšana Mudītei

11. 2017. gada 17. oktobrī sociālais dienests esot informējis bāriņtiesu, ka Mudīte kopš 2016. gada 15. decembra neesot sazinājusies ar sociālo dienestu un neesot pildījusi sadarbības līgumā norādītos uzdevumus. 2017. gada 1. novembrī bāriņtiesa cēla tiesā prasību par aizgādības tiesību atņemšanu Mudītei. Prasības pieteikumā norādīts, ka Mudīte neesot sadarbojusies ar sociālo dienestu, ka nespējot apzināties, vadīt un saprast savu rīcību attiecībā uz bērnu aprūpi un uzraudzību. Mudītei esot nepietiekama izpratne par bērnu vajadzībām un emocionālo audzināšanu un sava veselības stāvokļa dēļ šīs prasmes nekad nevarēšot apgūt. Mudīte neesot īstenojusi saskarsmi ar bērniem, neesot materiāli un emocionāli atbalstījusi bērnus, kā arī neesot interesējusies pie ģimenes ārsta par bērnu veselības stāvokli, izglītības iestādēs par bērnu attīstību un sekmēm.

12. 2018. gada 13. jūnijā pirmās instances tiesa atlika lietas izskatīšanu uz 2018. gada 1. augusta plkst. 11:00, jo Mudīte neieradās uz tiesu. Savukārt 2018. gada 1. augustā Mudīte, nebrīdinot tiesu, neieradās uz tiesas sēdi, jo esot nokavējusi vienīgo rīta starppilsētu autobusu. Tiesa 2018. gada 1. augustā izskatīja lietu bez Mudītes klātbūtnes un nolēma bāriņtiesas prasības pieteikumu apmierināt un atņemt Mudītei aizgādības tiesības pār abiem bērniem.

13. Mudīte pirmās instances tiesas spriedumu daļā par bērnu aizgādības tiesību atņemšanu pārsūdzēja apelācijas instances kārtībā. Uzklusot visus procesa dalībniekus, tostarp Mudīti, apelācijas instances tiesa 2018. gada 19. oktobrī nolēma atstāt spēkā pirmās instances tiesas spriedumu, norādot, ka Mudīte neesot rūpējusies par bērniem, neesot veikusi darbības, lai nodrošinātu bērna fizisko, garīgo vai tikumisko attīstību, kā arī neesot izmantojusi iespēju apmeklēt bērnus. Tiesa atzina, ka esot iegūti pierādījumi, ka Mudīte nespēj nodrošināt bērnu vislabākās intereses. Tādējādi neesot zuduši faktiskie šķēršļi, kas bijuši par pamatu aizgādības tiesību atņemšanai. Apelācijas instances tiesas spriedums tika pārsūdzēts kasācijas kārtībā. Augstākā tiesa ar 2018. gada 14. decembra lēmumu atteicās ierosināt kasācijas tiesvedību.

2. KĀZUSA ANALĪZES KOPSAVILKUMS

1. Valdība uzskata, ka prasība saskaņā ar Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas¹ (turpmāk – Konvencija) 35. pirmo daļu nav pieņemama izskatīšanai, jo Mudīte nav vērsusies tiesā ar prasības pieteikumu pēc Civilprocesa likuma² (turpmāk – CPL) 244.¹⁴ panta un nav izmantojusi iespēju uzsākt jaunu tiesvedību, lūdzot atjaunot aizgādības tiesības.

2. Valdība uzskata, ka no Konvencijas 8. panta izrietošo tiesību uz “ģimenes dzīvi” materiāltiesiskā aspekta pārkāpums nav noticis, jo ierobežojums noteikts “saskaņā ar likumu”. Ierobežojuma leģitīmais mērķis ir bērnu veselības aizsardzība, kā arī bērnu tiesību un brīvību aizsardzība, kā arī tas ir “nepieciešams demokrātiskā sabiedrībā”. Pirmkārt, ierobežojums ir sociāli nepieciešams, kā sociālas vērtības – pilnvērtīgas bērnu attīstības labvēlīgos apstākļos – sasniegšanas līdzeklis. Otrkārt, ierobežojums ir veikts, ievērojot valsts “novērtējuma brīvības robežas”, ir pamatots ar būtiskiem un pietiekamiem iemesliem, kā arī ir samērīgs ar Iesniedzēju Konvencijas 8. panta tiesību uz ģimenes dzīvi ierobežojumu.

3. Valdība uzskata, ka no Konvencijas 8. panta izrietošo tiesību uz “ģimenes dzīvi” procesuālo garantiju pārkāpums nav noticis, jo ir ievērots taisnīgs process, kurā pienācīgi aizsargātas Konvencijas 8. pantā ietvertās intereses. Proti, tika sniegtas iespējas piedalīties visās procesa stadijās – gan administratīvajā procesā iestādē, gan civilprocesā tiesā, tika uzklauti un izsvērti ierobežojumu skarošo personu viedokļi un intereses, bija pieejama juridiskā palīdzība, gan civilprocesā, gan lēmumu pārsūdzībai administratīvā procesa ietvaros.

4. Valdība uzskata, ka ir izpildīti no Konvencijas 8. panta izrietošie pozitīvie pienākumi. Izņemot bērnus no ģimenes, kad to veselībai un dzīvībai draudēja briesmas, tika nodrošināta bērnu aizsardzība pret vardarbību, tika veiktas visas saprātīgās un atbilstošās darbības, lai veicinātu Iesniedzēju atkalapvienošanu.

---

¹ Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Parakstīta Romā 04.11.1950.

² Civilprocesa likums: LV likums. Pieņemts 14.10.1998. [20.03.2019. red.]

3. PAR PRASĪBAS PIENĒMAMĪBU IZSKATĪŠANAI

A. Iesniedzējas locus standi Konvencijas 34. panta izpratnē

[1] Konvencijas 34. pantā ietverta prasība individuālo sūdzību iesniegt tikai tādai fiziskajai personai, kura apgalvo, ka tai Konvencijā noteiktās tiesības ir pārkāpusi valsts, proti, noticis subjektīvo tiesību aizskārums.

[2] Mudīte vēršas Eiropas Cilvēktiesību tiesā (turpmāk - ECT) savu, kā arī savu bērnu aizskarto tiesību aizsardzībai. Atbilstoši nacionālajam regulējumam, tas ir, saskaņā ar Civillikuma³ (turpmāk - CL) 223. pantu vecāki ir bērna dabiskie aizbildņi, savukārt CL 224. pants nosaka, ka, zaudējot aizgādības tiesības, vecāki nevar būt arī aizbildņi. Saskaņā ar CL 216. pantu, 217. pantu, ja pār bērnu tiek nodibināta aizbildnība, tad aizbildnim ir bērna pārstāvības tiesības. Līdz ar to, zaudējot aizgādības tiesības ar 2018. gada 1. augusta tiesas spriedumu, Mudīte ir arī zaudējusi *locus standi* bērnu pārstāvībai nacionālo tiesību izpratnē.

[3] Tomēr ECT judikatūrā ir norādīts, ka persona, kurai nav tiesību saskaņā ar nacionālajiem tiesību aktiem pārstāvēt kādu citu, noteiktos apstākļos var celt prasību ECT šo citu personu vārdā, lai nodrošinātu *efektīvu* šo personu interešu aizsardzību. It īpaši, nepilngadīgie var vērsties tiesā pat tad, vai it īpaši tad, ja tos pārstāv māte, kura ir konfliktā ar valsts amatpersonām un kura apstrīd pieņemtos lēmumus un rīcību kā neatbilstošu ar Konvencijā garantētajām tiesībām. Tādējādi, pat ja mātei ir liegtas vecāku tiesības, viņas kā bioloģiskās mātes statuss ir pietiekams, lai atļautu celt ECT bērnu vārdā prasību.”⁴

Latvijas Republikas Valdība (turpmāk - Valdība) neapstrīd Mudītes tiesības celt prasību ECT ne vien savu, bet arī savu bērnu vārdā.

B. Atbilstība Konvencijas 35. panta pirmajā daļā ietvertajiem pieņemamības kritērijiem

[4] Konvencijas 35. panta pirmā daļa nosaka, ka pirms vēršanās ar sūdzību ECT, personai ir jāizmēģina iekšējie tiesību aizsardzības līdzekļi, kā arī, ka sūdzība iesniedzama sešu mēnešu laikā pēc galīgā nolēmuma pieņemšanas nacionālajās tiesību aizsardzības iestādēs.

³ Civillikums: LV likums. Pieņemts 28.01.1937. [01.01.2017. red.].

⁴ ECT 17.07.2012. spriedums lietā M.D. un citi pret Maltu (iesnieguma Nr.64791/10), 27.punkts.

[5] Saskaņā ar Konvencijas 35. pantu ir jāizsmel *pieejamie* un *pietiekamie* līdzekļi, kas var nodrošināt apgalvotā aizskāruma izlīdzināšanu. Līdzekļiem jābūt pietiekami skaidriem ne vien teorijā, bet arī praksē, citādi tie nav uzskatāmi par *pieejamiem* un *efektīviem*.⁵

[6] Mudīte, Pārsla un Spulga (turpmāk kopā - Iesniedzējas) uzskata, ka ir izsmelti visi nacionālie tiesību aizsardzības līdzekļi.

[7] Pirmās instances spriedums daļā par bērnu aizgādības tiesību atņemšanu tika pārsūdzēts apelācijas kārtībā, savukārt apelācijas instances spriedums Augstākajā tiesā, kas kasācijas tiesvedības ierosināšanu atteica. Līdz ar to Mudīte ir vērsusies visās vispārējās jurisdikcijas tiesas instancēs, pārsūdzības iespēju vairs nav. Valdība norāda uz iespēju vērsties tiesā un uzsākt jaunu tiesvedību, lūdzot atjaunot aizgādības tiesības. Šīs tiesības Mudītei ir paredzētas ar CPL 244.¹⁴ pantu. Lai gan ECT ir norādījusi, ka šādu līdzekļu izmantošana var nebūt uzskatāma par efektīvu cilvēktiesību aizsardzībai,⁶ it īpaši ņemot vērā jautājuma jutīgo dabu – jautājumos, kuros lemjams par bērnu aprūpes tiesībām, procesam jābūt ātram,⁷ tomēr pašlaik CPL normas paredz ātru lietu izskatīšanu “bērnu” lietās. Saskaņā ar CPL 148. panta pirmo daļu ir noteikts saīsināts termiņš rakstveida paskaidrojumu iesniegšanai vai saskaņā ar 205. panta pirmās daļas 8. punktu tiesa pēc lietas dalībnieka lūguma var noteikt, ka spriedums lietā, kas izriet no aizgādības tiesībām, ir izpildāms nekavējoties, par ko nav iesniedzama blakus sūdzība.⁸ Arī apelācijas sūdzības iesniegšana neaptur sprieduma nekavējošu izpildi, lai gan spriedums vēl nav stājies spēkā, jo saskaņā ar CPL 541. panta pirmo daļu tiesa izraksta izpildu rakstu tūlīt pēc sprieduma pasludināšanas.

[8] Skatot no strīda aizgādības tiesībām izrietošu strīdu, tiesa pēc CPL 244.¹⁰ panta pirmās daļas pēc lietas dalībnieka lūguma “pieņem lēmumu, ar kuru uz laiku līdz sprieduma taisīšanai nosaka bērna dzīvesvietu, bērna aprūpes kārtību, saskarsmes tiesību izmantošanas kārtību, uzturlīdzekļus bērnam, aizliegumu bērna izvešanai no valsts”. Šāds lēmums saskaņā ar septīto daļu ir jāpieņem, tas ir, jāapmierina vai jānoraida lietas dalībnieka lūgums, mēneša laikā no lūguma saņemšanas dienas. Tātad arī tiesvedības laikā, kamēr nav pieņemts un spēkā stājies spriedums, bērniem un Mudītei nav liegts baudīt savstarpējo kompāniju, kas ir fundamentāls ģimenes dzīves elements.⁹

⁵ ECT 03.12.2003. spriedums lietā Hartman pret Čehiju (iesnieguma Nr.53341/99), 57.punkts.

⁶ ECT 11.07.2006. spriedums lietā Jalloh pret Vāciju (iesnieguma Nr.54810/00), 129.punkts.

⁷ ECT 23.09.1994. spriedums lietā Hokkanen pret Somiju (iesnieguma Nr. 19823/92), 72.punkts.

⁸ Rozenbergs J., Torgāns K.. Komentārs Civilprocesa likuma 205. pantam. Grām.: Civilprocesa likuma komentāri. I daļa (1.-28. nodaļa). Sagatavojis autoru kolektīvs. Prof. K. Torgāna zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2016, 558.lpp.

⁹ ECT 26.02.2002. spriedums lietā Kutzner pret Vāciju (iesnieguma Nr.46544/99), 58.punkts.

[8] Iesniedzējas saskaņā ar Satversmes tiesas likuma¹⁰ 19.² panta pirmo daļu varētu vērsties Satversmes tiesā, tomēr jāņem vērā, ka Satversmes tiesas kompetencē “ietilpst lietā apstrīdētas konkrētas tiesību normas vai tiesību akta satversmības izvērtēšana. Tās kompetencē (..) neietilpst tiesību normu piemērošanas vērtēšana. Tādējādi Satversmes tiesa nav tiesīga pārvērtēt (..) tiesas nolēmumus un nav tiesīga lemt par to, vai vispārējās jurisdikcijas tiesa, izskatot konkrētu lietu, pareizi piemērojusi materiālās un procesuālās normas.”¹¹ Tā kā Iesniedzējas neuzskata, ka attiecībā uz tām piemērotās nacionālās tiesību normas neatbilstu augstāka juridiskā spēka tiesību normām, tad vērsšanās Satversmes tiesā, lai arī iespējama, tomēr nebūtu uzskatāma par *efektīvu* tiesību aizsardzības līdzekli.¹² Šajā gadījumā tas būtu *nesaprātīgs* līdzeklis. Šādu nostāju paudusi arī ECT savā judikatūrā.¹³

[9] Tomēr Iesniedzējas nav pārsūdzējušas bāriņtiesas lēmumus Administratīvajā tiesā. ECT ir norādījusi, ka pienākuma izsmelt nacionālos tiesību aizsardzības līdzekļus mērķis ir ļaut nacionālajām tiesām iespēju novērst pārkāpumu pirms jautājums tiek iesniegts izvērtējumam ECT. Līdzekļiem jābūt pieejamiem un pietiekamiem, lai novērstu pārkāpumu, turklāt Konvencijas 35. pants ir piemērojams ar zināmu elastību, bez pārlieka formālisma.¹⁴ Proti, ka nacionālo tiesību aizsardzības līdzekļu izsmelšana nav skatāma formāli, ka, cita starpā, jāskata katras lietas individuālie apstākļi, kā arī dalībnieku personiskie apstākļi.¹⁵

[10] Bāriņtiesas lēmumu pārsūdzēšana tiesā neapšaubāmi būtu uzskatāms par efektīvu tiesību aizsardzības līdzekli Iesniedzēju tiesību aizsardzībai. Tomēr Valdība atzīst, ka viss process skatāms kopā. Proti, situācijas eskalācijas rezultātā atņemtās aizgādības tiesības var atjaunot tikai izmantojot iespēju pārsūdzēt tiesas spriedumu. Turklāt jāņem vērā, ka atbilstoši CPL 244.² panta pirmajai daļai, prasību tiesā par aizgādības tiesību atņemšanu var celt bāriņtiesa un tai, saskaņā ar Bāriņtiesu likuma¹⁶ 22. panta piekto daļu, jānorāda ne vien uz situāciju prasības celšanas brīdī, bet arī apstākļiem, kuri bija pamatā aizgādības tiesību apturēšanai. Līdz ar to tiesai ir jāizvērtē ierobežojuma pamatotība un ir iespējas novērst bāriņtiesas pieļautos pārkāpumus.

[11] Tādējādi Valdība piekrīt Iesniedzējām, ka ir izsmelti nacionālie tiesību aizsardzības līdzekļi.

---

¹⁰ Satversmes tiesas likums: LV likums. Pieņemts 05.06.1996. [30.03.2017. red.].

¹¹ Satversmes tiesas 03.06.2009. spriedums lietā Nr.2008-43-0106, 12.punkts.

¹² ECT 17.07.2012. spriedums lietā M.D. un citi pret Maltu (iesnieguma Nr.64791/10), 34.punkts.

¹³ ECT 02.11.2010. spriedums lietā Liepājnieks pret Latviju (iesnieguma Nr.37586/06), 73.punkts.

¹⁴ ECT 17.07.2012. spriedums lietā M.D. un citi pret Maltu (iesnieguma Nr.64791/10), 34.punkts.

¹⁵ ECT 28.07.1999. spriedums lietā Selmouni pret Franciju (iesnieguma Nr.25803/94), 77.punkts.

¹⁶ Bāriņtiesu likums: LV likums. Pieņemts 22.06.2006. [21.11.2018. red.].

[12] Augstākā tiesa lēmumu par atteikšanos ierosināt kasācijas tiesvedību pieņēma 2018. gada 14. decembrī, savukārt Iesniedzējas pieteikumu ECT adresējušas 2018. gada 21. decembrī. Tādējādi ir ievērots sešu mēnešu termiņš pieteikuma iesniegšanai no galīgā lēmuma pieņemšanas.

Valdība uzskata, ka nav izmantoti visi pieejamie efektīvie nacionālie tiesību aizsardzības līdzekļi, līdz ar to Konvencijas 35. panta pirmās daļas prasības par pieņemamību netiek izpildītas.

4. PAR EIROPAS CILVĒKTIESĪBU KONVENCIJAS 8. PANTA PĀRKĀPUMU

[13] Izvērtējot iespējamo Konvencijas 8. panta pārkāpumu, jāatbild uz diviem jautājumiem. Proti, (i) vai konkrētā situācija attiecas uz Konvencijas 8. panta darbības jomu; (ii) vai ir notikusi Konvencijas 8. panta tiesību ierobežošana. Ja atbilde uz abiem jautājumiem ir pozitīva, tad izvērtējams, vai ierobežojums ir veikts atbilstoši Konvencijas 8. panta otrās daļas prasībām. Tas ir, (i) tas ir “saskaņā ar likumu”, (ii) tam ir leģitīms mērķis, (iii) tas ir “nepieciešams demokrātiskā sabiedrībā”.¹⁷

[14] Ja ir ievērota konvencijā noteiktā kārtība tiesību ierobežošanas kārtība, tad Iesniedzēju tiesības, lai arī ir ierobežotas, tomēr ierobežojums ir tiesisks un pamatots, pārkāpums nebūtu konstatējams.

4.1. Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 8. panta piemērojamība

[15] Konvencijas 8. pantā aizsargātās tiesības uz ģimenes dzīvi pašos pamatos aptver ģimenes integritātes jeb veseluma aizsardzību.¹⁸ Tādēļ, lai noteiktu, vai uz konkrēto situāciju attiecas šīs tiesības, jānoskaidro, vai to aptver jēdziens “ģimenes dzīve”.

[16] Valdība neapstrīd, ka starp Iesniedzējām pastāv ģimenes saites. ECT ir norādījusi, ka māte un viņas bērns veido vienu no ģimenes formām.¹⁹

Līdz ar to faktiskā situācija ietilpst Konvencijas 8. panta tvērumā.

4.2. Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 8. pantā paredzēto tiesību ierobežojums

[17] Iespēja baudīt savstarpēju kompāniju bērniem ar vecākiem ir fundamentāls ģimenes dzīves elements un bērna izņemšana no ģimenes neapšaubāmi aizskar Konvencijas 8. pantā garantētās tiesības.²⁰ Tomēr ECT arī norāda, ka dabiskās ģimenes attiecības netiek izbeigtas ar bērna izņemšanu no ģimenes.²¹

[18] Valdība neapstrīd, ka bāriņtiesa, pārtraucot aizgādības tiesības Mudītei, un tiesa, ar spriedumu vēlāk atņemot aizgādības tiesības, ir ierobežojušas Iesniedzēju tiesības uz ģimenes dzīvi. Tomēr ierobežojums ir tiesisks un pamatots.

---

¹⁷ Harris D.J., O'Boyle M., Bates E.P., Buckley C.M. Law of the European Convention on Human Rights. Second Edition. New York: Oxford University Press, 2009, p.363.

¹⁸ Feldhūne G., Kučs A., Skujeniece V. Cilvēktiesību rokasgrāmata tiesnešiem. Rīga: Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Cilvēktiesību institūts, 57.lpp.

¹⁹ ECT 13.06.1979. spriedums lietā Marckx pret Beļģiju (iesnieguma Nr.6833/74), 31.punkts.

²⁰ ECT 26.02.2002. spriedums lietā Kutzner pret Vāciju (iesnieguma Nr.46544/99), 58.punkts.

²¹ ECT 08.01.2013. spriedums lietā A.K. un L pret Horvātiju (iesnieguma Nr.37956/11), 51.punkts.

4.3. Ierobežojuma noteikšana “saskaņā ar likumu”

[19] ECT jēdzienu “likums” tāpat kā citus jēdzienus tulko autonomi. Tas neaprobežojas tikai ar demokrātiski leģitimēta likumdevēja pieņemtu normatīvo tiesību aktu, bet var būt arī, piemēram, noteikti iekšējie tiesību akti.²² Neskatoties uz to, ECT ir norādījusi uz aspektiem, kuri ir jāievēro, lai atzītu, ka ierobežojums ir noteikts “saskaņā ar likumu”. Proti, normai jābūt (i) pieejamai²³, (ii) pietiekami precīzi formulētai, neizslēdzot gadījumus, kad tās satura izprašanai nepieciešama juridiskā palīdzība, (ii) jāatbilst tiesiskuma principam, tas ir, nacionālajās tiesībās jāpastāv līdzekļiem, kuri ļautu aizsargāties pret patvaļīgu lēmumu pieņemšanu.

[20] Papildus iepriekšminētajām prasībām, normā jābūt ar pietiekamu precizitāti noteiktai, saistībā ar leģitīmo mērķi pieļaujamajai, valsts iestāžu “novērtējuma brīvības robežai”.²⁴ Tomēr ECT arī norāda, ka apstākļi, kuros var būt nepieciešams bērnu pārņemt valsts aprūpē, ir tik dažādi, ka apšaubāms, vai ir iespējams formulēt likumu, kas aptvertu visus gadījumus. Tādējādi, ja nacionālajās tiesībās ir nodrošinātas garantijas pret patvaļīgu iejaukšanos, arī normas, kuras paredz plašu izvērtējuma brīvību būs uzskatāmas par tādām, kuras ierobežojumu padara noteiktu “saskaņā ar likumu”.²⁵

[21] CL 177. pants nosaka, ka likumiskie bērna aizgādņi ir vecāki. 2010. gada 1. janvārī Iesniedzējai laulībā ar Gati (bioloģiskais tēvs) piedzima meita Spulga. Savukārt 2014. gada 30. septembrī kopdzīvē ar Oļģertu (bioloģiskais tēvs) piedzima meita Pārsla. Tā kā laulība ar Gati netika šķirta, atbilstoši CL 146. panta otrajam teikumam darbojas *paternitātes pieņēmums* – abas meitenes ir dzimušas laulībā, tādējādi par bērna tēvu uzskatāms Gatis. 2015. gada 23. februārī tika saņemtas ziņas par Gata nāvi, tādēļ aizgādības tiesības saskaņā ar CL 198. panta 1. punktu ir tikai Mudītei.

[22] Aizgādības tiesības var pārtraukt bāriņtiesa, ja izpildās kāds no CL 203. pantā uzskaitītajiem gadījumiem, tostarp, ja faktiski šķēršļi liedz vecākiem iespēju aprūpēt bērnu (CL 203. panta 1. punkts) vai, ja bērns atrodas veselībai vai dzīvībai bīstamos apstākļos vecāku vainas dēļ (CL 203. panta 2. punkts), kā arī, ja konstatēta vecāku vardarbība pret bērnu vai pamatotas aizdomas par vecāku vardarbību pret bērnu (CL 203. panta 5. punkts).

---

²² Greer S. The exceptions to Articles 8 to 11 of the European Convention on Human Rights. Strasbourg: Council of Europe publishing, 1997, p.10.

²³ ECT 26.04.1979. spriedums lietā Sunday Times pret Lielbritāniju (iesnieguma Nr.6538/74), 9.punkts.

²⁴ ECT 24.03.1988. spriedums lietā Olsson pret Zviedriju (Nr.1) (iesnieguma Nr.10465/83), 60-61.punkts.

²⁵ Ibid., 62.punkts.

[23] Bāriņtiesas likumā no 22. līdz 26. pantam tiek norādīta kārtība, kādā veicama aizgādības tiesību pārtraukšana. Bāriņtiesas likuma 22. panta ceturtajā daļā nostiprinātas bāriņtiesas tiesības celt prasību tiesā par aizgādības tiesību atņemšanu.

[24] Kārtību, kādā izskatāmas lietas tiesā, kas izriet no aizgādības un saskarsmes tiesībām, nosaka Civilprocesa likuma 29.¹ nodaļa.

[25] Aizgādības tiesības ar 2016. gada 1. oktobra lēmumu saskaņā ar CL 203. panta 1., 2. un 5. punktu, Bāriņtiesas likuma 22. panta pirmo daļu un 23. pantu pārtrauca bāriņtiesas priekšsēdētāja ar vienpersonisku lēmumu. 2016. gada 14. oktobrī bāriņtiesa pieņēma lēmumu par pārtraukto aizgādības tiesību neatjaunošanu un lēmumu par ārpusģimenes aprūpes nodrošināšanu bērniem saskaņā ar Bāriņtiesas likuma 24. panta otro daļu.

[26] Valdība norāda, ka likumā ir noteikta kārtība tiesību uz ģimenes dzīvi ierobežošanai un, ka valsts, pieņemot lēmumus, ir darbojusies saskaņā ar šīm tiesību normām.

Tātad, ierobežojums ir noteikts “saskaņā ar likumu”.

4.4. Ierobežojuma leģitīmais mērķis

[27] Konvencijā noteikto tiesību ierobežojumam jābūt noteiktam ne vien saskaņā ar likumu, bet arī vērstam uz kāda no leģitīmo mērķu sasniegšanu, kuri uzskaitīti Konvencijas 8. panta otrajā daļā.²⁶ Proti, *lai aizsargātu valsts vai sabiedrisko drošību vai valsts ekonomiskās labklājības intereses, lai nepieļautu nekārtības vai noziegumus, lai aizsargātu veselību vai tikumību, vai lai aizstāvētu citu tiesības un brīvības.*

[28] Valdība norāda, ka ierobežojums noteikts leģitīma mērķa sasniegšanai, tas ir, *bērnu veselības aizsardzībai, kā arī bērnu tiesību un brīvību aizsardzībai, ievērojot bērna labāko interešu nodrošināšanu.*²⁷

Ierobežojumam ir leģitīms mērķis.

4.5. Ierobežojuma “nepieciešamība demokrātiskā sabiedrībā”

[29] ECT savā praksē nav izstrādājusi skaidru definīciju jēdzienam “nepieciešamība demokrātiskā sabiedrībā” Konvencijas 8. panta vajadzībām, turklāt tiek norādīts, ka tās definējuma mēģinājumi ir

---

²⁶ ECT 18.03.2009. spriedums lietā Saviny pret Ukrainu (iesnieguma Nr.39948/06), 47.punkts.

²⁷ ECT 08.01.2013. spriedums lietā A.K. un L pret Horvātiju (iesnieguma Nr.37956/11), 61.punkts.

neparasti un neskaidri.²⁸ ECT norāda, ka “nepieciešamība” nozīmē neatliekamas sabiedriskas vajadzības esamību,²⁹ kas ir proporcionāla leģitīmajam mērķim un kuru pamato *būtiski un pietiekami* iemesli.³⁰

[30] Nosakot ierobežojuma samērīgumu, ECT paļaujas uz valsts “novērtējuma robežas” (“*margin of appreciation*”) principu, proti, samērīguma ievērošanas pārbaude ir viens no valsts “novērtējuma robežas” aspektiem.³¹ Ierobežojums būs samērīgs, ja (i) ar izvēlēto līdzekli var sasniegt leģitīmo mērķi, (ii) nepastāv tikpat efektīvs mazāk ierobežojošs līdzeklis, (iii) labums, ko iegūst ar ierobežojumu ir lielāks nekā indivīdam radītais kaitējums.³²

[31] ECT ir norādījusi, ka jautājumos, kuri saistīti ar bērnu aizsardzību, valstīm tiesības izvērtēt ierobežojuma nepieciešamību ir ļoti plašas.³³ ECT nedarbojas kā pārsūdzības instance, bet gan izvērtē, vai valsts savas izvērtējuma brīvības ietvaros ir ievērojusi no Konvencijas izrietošās tiesības gan attiecībā uz lēmumu pieņemšanu, gan to izpildīšanu.³⁴ Papildus tam ECT ir uzsvērusi nepieciešamību izvērtēt, vai prasītais lēmuma pieņemšanas process bija *taisnīgs* un tāds, kas *nodrošināja pienācīgu uzmanību* Konvencijas 8. pantā aizsargātajām interesēm,³⁵ kā arī, vai ir izpildīts valsts pozitīvais pienākums ļaut saglabāt saikni starp vecākiem un viņu bērniem.³⁶

[32] Tādējādi, lai pamatotu ierobežojuma “nepieciešamību”, Valdība norādīs uz no Konvencijas 8. panta izrietošo materiālo un procesuālo prasību ievērošanu lēmumu pieņemšanā un izpildīšanā, ā arī pozitīvo pienākumu izpildīšanu attiecībā uz saiknes starp Iesniedzējām saglabāšanu.

4.5.1. Aizgādības tiesību atņemšana kā neatliekama sabiedriskā nepieciešamība

[33] “Neatliekamas sabiedriskas vajadzības pastāvēšana ir izvērtējama katrā lietā atsevišķi, ņemot vērā to, uz cik lielu sabiedrības daļu attiecas šī vajadzība, attiecīgās vajadzības nozīmību šajā

---

²⁸ Gerards J. How to improve the necessity test of the European Court of Human Rights. International journal of constitutional law, Vol.11, Issue 2, 2013, p.467.

²⁹ ECT 07.12.1976. spriedums lietā Handyside pret Lielbritāniju (iesnieguma Nr.5493/72), 48.punkts.

³⁰ ECT 12.07.1990. spriedums lietā Observer un Guardian pret Lielbritāniju (iesnieguma Nr.13585/88), 59.punkts.

³¹ Roagna Ivana. Protecting the right to respect for private and family life under the European Convention on Human Rights. Council of Europe human rights handbooks. Strasbourg: Council of Europe, 2012, p.45.

³² Harris D.J., O’Boyle M., Bates E.P., Buckley C.M. Law of the European Convention on Human Rights. Second Edition. New York: Oxford University Press, 2009, p.360.

³³ ECT 13.07.2000. spriedums lietā Scozzari un Giunta pret Itāliju (iesnieguma Nr.39221/98 un 41963/98), 148.punkts.

³⁴ ECT 24.03.1988. spriedums lietā Olsson pret Zviedriju (Nr.1) (iesnieguma Nr.10465/83), 68.punkts.

³⁵ ECT 18.03.2009. spriedums lietā Saviny pret Ukrainu (iesnieguma Nr.39948/06), 48.punkts.

³⁶ ECT 26.02.2002. spriedums lietā Kutzner pret Vāciju (iesnieguma Nr.46544/99), 65.punkts.

sabiedrībā, kā arī salīdzinot to ar sabiedrības mazākuma interešu un indivīda aizskarto tiesību nozīmību.”³⁷

[33] Morāle un tiesības liek sabiedrībai aizsargāt un uzlabot marginālo, nabadzīgāko, ievainojamāko sabiedrības grupu dzīves apstākļus. Bērnu tiesību aizsardzība tādēļ ir daļa no lielāka, būtiska projekta, kas tiek balstīts uz pārliecību, ka cilvēka cieņa un indivīds kā vērtība ir aizsargājams.³⁸

[34] Bērni ir ievainojamākie sabiedrības locekļi, kuru attīstība un drošība nevar tikt nodrošināta bez citu sabiedrības locekļu līdzdalības. Satversmes tiesa ir norādījusi, ka “bērnu pamattiesību ievērošana ir arī visas sabiedrības mērķis. Visaptveroša sabiedrības labklājība var tikt nodrošināta tikai tad, ja valsts sekmē personu, it īpaši bērnu, pilnvērtīgu fizisko un intelektuālo attīstību.”³⁹ Tādējādi bērna interešu aizsardzība attiecas uz visu sabiedrību kopumā.

[35] Satversmes tiesa ir norādījusi, ka jautājumos, kuros tiek skarti bērni, jāievēro bērnu interešu prioritātes princips. Turklāt valstij ir pienākums “aizsargāt bērnu intereses iespējami labākajā veidā.”⁴⁰ Tas norāda uz bērna interešu aizsardzības nozīmību konkrētajā sabiedrībā.

[36] Ja ģimene kā sabiedrības pamatsūniņa nespēj nodrošināt bērna kā fiziski un intelektuāli nenobrieduša subjekta vajadzības vai kaitē tām, valstij ir pienākums atbilstoši Bērnu tiesību konvencijas 20. panta pirmajai un otrajai daļai nodrošināt alternatīvu, bērna interesēm atbilstošu aprūpi. Līdz ar to secināms, ka vecāku aizskartās intereses ir uzskatāmas par tādām, kurām jāpiekāpjas bērna interešu nodrošināšanai.

Nemot vērā iepriekš minēto, Konvencijas 8. panta ierobežojums ir sociāli nepieciešams, jo pilnvērtīgai bērnu attīstībai labvēlīgos apstākļos piemīt ne vien personiska, bet arī sociāla vērtība.

4.5.2. Lēmumu pieņemšanas “nepieciešamība demokrātiskā sabiedrībā” per se

[37] ECT ir norādījusi, ka valsts “novērtējuma robežas” variē atkarībā no (i) izlemjamo jautājumu dabas, (ii) situācijā iesaistīto interešu nopietnības.⁴¹ No ECT judikatūras izriet, ka, pieņemot lēmumu par nepieciešamību bērnu aizgādības tiesību pārtraukšanai, kā nekavējoties piemērojamam

³⁷ Feldhūne G., Kučs A., Skujeniece V. Cilvēktiesību rokasgrāmata tiesnešiem. Rīga: Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Cilvēktiesību institūts, 14.lpp.

³⁸ Grugel J. Children’s rights and children’s welfare after the Convention on the Rights of the Child. Progress in Development Studies, 13(1), 2013, p.27-28.

³⁹ Satversmes tiesas 16.06.2016. spriedums lietā Nr. 2015-18-01, 14.2.punkts.

⁴⁰ Satversmes tiesas 11.10.2004. spriedums lietā Nr. 2004-02-0106, 11.punkts.

⁴¹ ECT 26.02.2002. spriedums lietā Kutzner pret Vāciju (iesnieguma Nr.46544/99), 67.punkts.

pasākumam, valsts bauda plašu izvērtēšanas brīvību.⁴² Tomēr tas nenozīmē, ka lēmums var būt patvaļīgs, tam jābūt balstītam uz *būtiskiem* un *pietiekamiem* iemesliem un jābūt samērīgam.

[38] Valdība piekrīt ECT paustajai atziņai, ka, izvērtējot “nepieciešamību demokrātiskā sabiedrībā”, visi valsts pieņemtie lēmumi attiecīgajā lietā ir jāskata kopumā,⁴³ tomēr jāņem vērā, ka valsts rīcības brīvība nav visā procesā vienāda, tā sašaurinās, pieņemot personas tiesības vairāk ierobežojošus lēmumus.⁴⁴ Tādējādi Valdība pamatos pieņemto lēmumu atbilstību Konvencijas 8. panta otrajai daļai, norādot, ka visi lēmumi ir pieņemti, (i) ievērojot “novērtējuma brīvības robežas”, (ii) pamatoti ar būtiskiem un pietiekamiem iemesliem, (iii) ievērojot samērīguma principu.

(i) Bāriņtiesas priekšsēdētāja lēmums par bērnu aizgādības tiesību pārtraukšanu Mudītei

[39] 2016. gada 1. oktobrī bāriņtiesas priekšsēdētāja pārtrauca aizgādības tiesības Mudītei ārkārtas situācijā, proti, kad konstatēja, ka bērnu veselībai un dzīvībai ģimenē draud briesmas. Lēmums tika pamatots ar bērnu atrašanos veselībai un dzīvībai bīstamos apstākļos.

[40] Saskaņā ar Bērnu tiesību aizsardzības likuma⁴⁵ 1. panta 9.¹ punktu vardarbība ir, cita starpā, visu veidu fiziska vai emocionāla cietsirdība, kas apdraud bērna veselību, dzīvību, attīstību vai pašcieņu. Bāriņtiesas priekšsēdētāja sarunā ar bērniem noskaidrots, ka Oļģerts pielietojot fizisku vardarbību. Papildus tam, kā emocionāla vardarbība pret bērniem tiek vērsti sadzīves strīdi un Oļģerta un Mudītes savstarpējā kaušanās, kad “bērns redz, ka vecāki strīdas, tēvs pazemo māti, agresīvi uzvedas, lamājas. Šādos gadījumos bērnam nākas atkārtoti izjust emocionālu spriedzi un tādas izjūtas kā bailes, pazemojumu, uztraukumu. Šāda emocionāla spriedze, kas atkārtojas, var nozīmīgi ietekmēt bērna attīstību un sociopsiholoģisko funkcionēšanu.”⁴⁶

[41] ECT lietā *B.B. un F.B. pret Vāciju* norādīja, ka gadījumā, kad jāpieņem lēmums par bērna šķiršanu nekavējoties no vecākiem, jo pastāv aizdomas par vardarbību pret bērniem, pietiek ar *prima facie* ticamiem apgalvojumiem, ka vardarbība ir bijusi.⁴⁷ Valdība norāda, ka tieši šāda pirmšķietama pārlicība tika iegūta bāriņtiesas priekšsēdētāja sarunā ar Spulgu un Pārslu 2016. gada 1. oktobrī.

[42] Valdība atzīst, ka bāriņtiesas priekšsēdētāja lēmumā lietojusi neatbilstošus terminus, proti, ka Mudīte veselības stāvokļa dēļ nespēj apzināties, vadīt un saprast savu rīcību attiecībā uz bērnu aprūpi

⁴² ECT 26.02.2002. spriedums lietā Kutzner pret Vāciju (iesnieguma Nr.46544/99), 66., 67.punkts.

⁴³ ECT 24.03.1988. spriedums lietā Olsson pret Zviedriju (Nr.1) (iesnieguma Nr.10465/83), 68.punkts.

⁴⁴ ECT 26.02.2002. spriedums lietā Kutzner pret Vāciju (iesnieguma Nr.46544/99), 67.punkts.

⁴⁵ Bērnu tiesību aizsardzības likums: LV likums. Pieņemts 19.06.1998. [01.09.2018. red.].

⁴⁶ Administratīvās rajona tiesas Rīgas tiesu nama 05.04.2013. spriedums lietā Nr. A420292013, 15.pkt. Pieejams: https://tiesas.lv/Media/Default/Admin.tiesu%20spriedumi/Admin.raj.tiesas%20spriedumi/2013/Apr%C4%ABlis/05.04.2013/AL_0504_raj_A-02920-13_5.pdf [aplūkots 07.04.2019.]

⁴⁷ ECT 14.03.2013. spriedums lietā BB. un F.B. pret Vāciju (iesnieguma Nr.18734/09), 48., 49.punkts.

un uzraudzību. Tomēr tas nepadara lēmumu prettiesisku, jo pēc būtības bāriņtiesas priekšsēdētāja ir vēlējies norādīt uz Mudītes veselības stāvokļa radītajiem šķēršļiem bērnu aprūpei un uzraudzībai.

[43] Mudīte ir 2. grupas invalīde. Atbilstoši Invaliditātes likuma⁴⁸ 5. panta pirmajai un otrajai daļai, Ministru kabineta noteikumu Nr. 805⁴⁹ 18.2. punktam, personām invaliditātes konstatēšanai izmanto noteikumu 5. pielikumā dotos kritērijus. Savukārt šo noteikumu 5. pielikuma 3.3. punktā minēts, ka 2. grupas invaliditāti piešķir personām, kurām ir smagi funkcionēšanas ierobežojumi. Proti, *funkcionēšana ir būtiski ierobežota, ierobežojums ir lielāks par mērenu, bet tas nav ļoti smags*. Papildus tam, faktiskie apstākļi liecina, ka Mudīte laikā, kad bērni tika izņemti no ģimenes, nespēja dzīvot patstāvīgi, kā arī periodiski notika panikas lēkmes, dusmu uzplūdi un neadekvāta rīcība, kuras dēļ tiek apdraudēta bērnu dzīvība un veselība.

[44] ECT, atbildot uz argumentu, ka garīga slimība nevarot būt par iemeslu bērna un vecāka tiesību ierobežošanai, ir norādījusi, ka izvērtējums lietās, kuras skar bērnus, tā veic, neņemot vērā vecāku psihiatrisko stāvokli, bet gan bērna labāko interešu ievērošanu. Ja veselības stāvoklis rada nespēju parūpēties par bērnu, tad arī personai ar invaliditāti Konvencijas 8. pantā noteiktās tiesības ir ierobežojamas.⁵⁰ To apstiprina arī Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām⁵¹ 23. panta ceturrtā daļa pieļauj šķirt bērnu no vecākiem, ja tas nepieciešams bērna vislabākajām interesēm. Tādējādi, Valdība uzsver, ka Mudītes veselības stāvoklis ir viens no iemesliem, kas pamatoja nepieciešamību pieņemt lēmumu par aizgādības tiesību pārtraukšanu.

[45] Bāriņtiesas priekšsēdētāja arī konstatējusi, ka Iesniedzēju sadzīves apstākļi ir neatbilstoši bērnu attīstībai. Proti, dzīvojamās telpas bijušas aukstas, nekārtīgas un piesmēķētas. Pētījumā par bērna dzīves apstākļu ietekmi uz bērnu, tiek secināts, ka neatbilstoši dzīves apstākļi pasliktina bērnu veselību, pakļauj pāridarījumiem no vienaudžu puses, palielina risku nākotnē nonākt policijas redzeslokā, kavē bērnu attīstību un izaugsmi, kā arī kavē ekonomiskas labklājības sasniegšanu.⁵² Kā kritēriji nosakot sliktus dzīves apstākļus tika izmantoti (i) pārapdzīvotība, (ii) sliktais telpu stāvoklis, (iii) neadekvāta temperatūra telpās.⁵³

---

⁴⁸ Invaliditātes likums: LV likums. Pieņemts 20.05.2010. [28.11.2018. red.].

⁴⁹ Noteikumi par prognozējamās invaliditātes, invaliditātes un darbaspēju zaudējuma noteikšanas kritērijiem, termiņiem un kārtību: Ministru kabineta 2014. gada 23. decembra noteikumi nr. 805 [23.03.2019. red.].

⁵⁰ ECT 13.10.2015. spriedums lietā K. un T. pret Somiju (iesnieguma Nr. 25702/94), 173.punkts.

⁵¹ Konvencija par personu ar invaliditāti tiesībām. Parakstīta Ņujorkā 18.07.2008.

⁵² Barnes M., Butt S., Wojtek T. The Dynamics of Bad Housing: The impact of bad housing on the living standards of children. National Centre for Social Research, p.8. Pieejams: <https://www.eagacharitytrust.org/app/uploads/2016/03/natcendynamicsfullreport.pdf> [aplūkots 08.04.2019].

⁵³ Ibid., p.6.

[46] Valdība norāda, ka Iesniedzēju dzīves apstākļi atbilda diviem no pētījumā norādītajiem nepiemēroto dzīves apstākļu rādītājiem. Skatot kopsakarā apstākļus ar bērnu vecumu, Valdība uzsver, ka šie apstākļi uztverami kā būtiski un ņemami vērā kopsakarā ar citiem apstākļiem ģimenē, pieņemot lēmumu par aizgādības tiesību pārtraukšanu.

[47] Par bērnu atstāšanu novārtā liecināja nevērīgā attieksme pret bērnu uzturam nepieciešamo pārtikas produktu sagādāšanu un veselības aprūpi. Taujājot Mudīti par pārtiku bērniem un ārsta apmeklējumiem, nekādas atbildes netika saņemtas. Valdība norāda, ka netika gaidīts nosaukt konkrētus ārsta apmeklējuma datumus, tomēr intereses neizrādīšana nedz par bērnu veselību, nedz ēdināšanu, norāda uz Mudītes nespēju parūpēties par bērniem. Lai arī Mudītes nolaidīgajai attieksmei vēl bērnu veselībā neatspoguļojās kaitīgās sekas, Valdība uzsver, ka šādu draudu konstatēšana ir pilnīgi pietiekams iemesls bērnu aizsardzībai un, ka būtu nepieļaujami gan no tiesību, gan morāles normu viedokļa gaidīt Mudītes rīcības realizēšanos kaitīgajās sekās.

Līdz ar to bāriņtiesas priekšsēdētājas lēmums par aizgādības tiesību pārtraukšanu un bērnu izņemšanu no ģimenes ir ticis balsfīts uz bērnu interešu pārkumu, ir pieņemts, ievērojot “novērtējuma robežu” un balsfīts uz būtiskiem un pietiekamiem iemesliem, kā arī ir samērīgs.

(ii) Bāriņtiesas lēmums par pārtraukto aizgādības tiesību neatjaunošanu, bērnu ievietošanu audžuģimenē, tiem sekojošie notikumi, kā arī spriedums par aizgādības atņemšanu

[48] 2016. gada 14. oktobrī bāriņtiesas priekšsēdētājas lēmums atbilstoši Bāriņtiesu likuma 24. panta pirmajā un otrajā daļā noteiktajām prasībām tika apstiprināts, lemjot par aizgādības tiesību neatjaunošanu. Arī šis lēmums tika pamatoti ar bērnu atrašanos veselībai un dzīvībai bīstamos apstākļos, ievērojot, ka nepieciešams papildus izvērtēt faktisko situāciju un iegūt papildus pierādījumus, kuri apstiprina bērnu atrašanās ģimenē apdraud to veselību un dzīvību.

[49] Valdība piekrīt, ka gadījumos, kad pastāv aizdomas par vardarbību, pirmšķietamiem apstākļiem, kuri tika izmantoti bāriņtiesas priekšsēdētājas lēmuma pamatošanai, pietiekamība var piemist tikai ārkārtas lēmuma pieņemšanas laikā, kad galvenais ir novērst iespējamus draudus bērna veselībai un nogādāt bērnu drošā vidē. Vēlāk iegūstami papildus pierādījumi, ka apstākļi ģimenē ir bīstami bērnu veselībai un dzīvībai.⁵⁴ Bāriņtiesai, izdodot administratīvo aktu, kā pierādījumi vardarbības konstatēšanai kalpoja krīzes centra psihologa atzinums, kā arī informācija par administratīvā soda piemērošanu Mudītei un Oļģertam par fizisku un emocionālu vardarbību pret bērniem, kas atbilstoši Administratīvā procesa likuma 59. panta otrajai daļai ir izmantojami kā pierādījumi.

---

⁵⁴ ECT 18.03.2009. spriedums lietā Saviny pret Ukrainu (iesnieguma Nr.39948/06), 56.punkts.

[50] ANO Bērnu tiesību konvencijas⁵⁵ 12. panta pirmā daļa valstij uzliek pienākumu uz klausīt bērnu un ņemt tā viedokli vērā atbilstoši vecumam, pieņemot ikvienu ar bērnu saistīto jautājumu. Lai gan Konvencija nenosaka obligātu pienākumu allaž uz klausīt bērnu,⁵⁶ valstij savas rīcības brīvības ietvaros ir jāievēro valsts tiesību normas, tādējādi, lemjot par Konvencijas ierobežojumiem attiecībā uz bērnu tiesībām, tam jāsaņemas arī ar ANO Bērnu tiesību konvencijas noteikumiem. Valdība norāda, ka, pieņemot lēmumu par pārtraukto aizgādības tiesību neatjaunošanu un lēmumu par ārpusģimenes aprūpes nodrošināšanu bērniem, bāriņtiesa uz klausīja Spulgas un Pārslas viedokli.

[51] Ņemot vērā, ka Pārsla lēmuma pieņemšanas laikā bija 2 gadu vecumu sasniegusi, savukārt Spulga 6 gadu vecumu, bērnu viedoklim nebija piešķirama izšķirošā nozīme lēmuma pieņemšanā. Valdība norāda, ka bērna labāko interešu izvērtēšanai būtiski ir uz klausīt bērna viedokli, tomēr vērš arī uzmanību, ka jēdziens “intereses” dalās divās grupās, no kurām vienu veido personas subjektīvā attieksme – vēlmes. “Vēlmes izpaužas kā iegriba, iedoma, untums, pēkšņa, nepamatota vēlēšanās, tās raksturo mainīgums, īslaicīgums, neierobežotība un subjektīvisms.”⁵⁷ Savukārt otro grupu veido vajadzības, kas ir objektīva kategorija – “vajadzības izpaužas kā objektīva nepieciešamība, zināma stabilitāte, racionalitāte, derīgums kādas funkcijas izpildei, prasība pēc noteiktu īstermiņa un ilgtermiņa mērķu nosprašanas un sasniegšanas, vispārāzīta labuma un izdevīguma.”⁵⁸ Tieši vajadzību aspekts ir tas, kam pievēršama uzmanība, lemjot par “bērna labākajām interesēm”, jo tās ir uzskatāmas par “bērna labāko interešu” stūrakmeni, kas ir objektīvi izvērtējams. Tieši to arī ir veikusi bāriņtiesa, uz klausot bērnus, proti, faktiskie apstākļi liecināja par nepieciešamību bērnus uz laiku šķirt no Mudītes.

[52] Pēc lēmuma par bērnu ievietošanu audžuģimenē, Spulga un Pārsla tika ievietotas ģimenē, kas atrodas 100 km no Mudītes. Valdība atzīst, ka bērnu ievietošana audžuģimenē, kas atrodas lielā attālumā no vecākiem, var radīt aprūtinājumu saistībā ar kontaktēšanos starp vecākiem un bērniem. Tomēr ECT nenoraida iespēju ar pietiekamiem iemesliem attaisnot bērnu ievietošanu šādā attālumā.⁵⁹

[53] 2015. gadā Latvijā bija 585 audžuģimenes no kurām 71 nebija ievietoti bērni, savukārt 46 objektīvu iemeslu dēļ bērnus uzņemt nevarēja.⁶⁰ 283 bērnu 2016. gadā tika ievietoti audžuģimenēs.⁶¹

⁵⁵ Bērnu tiesību konvencija. Pieņemta Ņujorkā 20.11.1989.

⁵⁶ Rokasgrāmata par Eiropas tiesību aktiem bērnu tiesību jomā. Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūra un Eiropas Padome, 2015, 42.lpp.

⁵⁷ Galanders O. Bērna labākās intereses: būtība un sūtība. Latvijas Universitātes 70. konferences rakstu krājums – Inovāciju juridiskais nodrošinājums, Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2012, 513.lpp.

⁵⁸ Ibid.

⁵⁹ ECT 07.03.1989. spriedums lietā W pret Lielbritāniju (iesnieguma Nr. 11095/84), 81. punkts.

⁶⁰ Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija. Pārskata par bāriņtiesu darbu 2015. gadā kopsavilkums. Pieejams: <http://www.bti.gov.lv/lat/barintiesas/statistika/?doc=4345&page=> [aplūkots 07.04.2019].

⁶¹ Centrālās statistikas datu pārvalde. Aizbildnību raksturojošie rādītāji gada beigās. Pieejams: https://data1.csb.gov.lv/pxweb/lv/sociala/sociala__socdr__aprupe/?tablelist=true [aplūkots 08.04.2019].

Saskaņā ar 2016. gadā spēkā esošo Audžuģimenes noteikumu⁶² 7. punktu audžuģimenē nedrīkst ievietot vairāk par trīs bērniem, ja vien tie nav brāļi un māsas. Ņemot vērā, ka 514 ģimenēs katrā jau bija ievietots vismaz viens bērns, statistikas dati norāda uz nelielo pieejamo audžuģimeņu skaitu, salīdzinot ar bērnu skaitu, kuri ievietojami audžuģimenēs. Bērnu ievietošanai šādā attālumā ir objektīvs pamatojums – pieejamo audžuģimeņu skaits. Kopsakarā ar audžuģimeņu skaitu jāskata apstākļi, ka iedzīvotāju izvietojums un blīvums Latvijas teritorijā nav vienmērīgs. Tas ir, iedzīvotāji koncentrējas Rīgā un pierīgā, kā arī lielākajās pilsētās reģionos.⁶³ Tādējādi objektīvi apstākļi pamato, kādēļ nebija iespējams bērnus ievietot tuvāk Mudītei. Tā kā apstākļi, ka tuvākā audžuģimene atrodas 100 km attālumā, nevar kalpot par iemeslu bērnu atstāšanai ģimenē, kurā pastāv pamatotas briesmas to veselībai un drošībai, tad Valdība uzsver, ka šāda līdzekļa piemērošana bija balstīta uz svarīgiem iemesliem un ir samērīga ar bērna interešu ievērošanu.

[54] ECT praksē noteikts, ka kopš brīža, kad bērns tiek nodots ārpusģimenes aprūpei, uz valsti gulstas nasta, kas, laikam ejot, palielina “svaru”, par tādu līdzekļu izmantošanu, kas atļautu, cik vien drīz iespējams, ģimeni atkalapvienot. Turklāt valsts pozitīvajos pienākumos ietilpst visi sagatavošanas soļi, kas nepieciešami, lai bērni varētu atgriezties ģimenē.⁶⁴

[55] Atbilstoši Bērnu tiesību aizsardzības likuma 44. panta pirmajai daļai, bērna vecākiem ir sniedzama palīdzība ģimenes stāvokļa uzlabošanai, lai sekmētu bērnu atgriešanos ģimenē. Sociālais dienests noslēdza sadarbības līgumu ar Mudīti, taču pēc epizodiskas atsevišķu līguma noteikumu pildīšanas, sadarbība pārtrūka, Mudītei neizrādot nekādu interesi par savu apstākļu uzlabošanu un bērnu atgriešanu ģimenē.

[56] ECT lietās, kuras skar bērna šķiršanu no vecākiem, ir norādījusi, ka valstij ir jāveicina vizītes starp bērniem un vecākiem, lai savstarpējās attiecības varētu tikt nostiprinātas un bērnu varētu atgriezt ģimenē.⁶⁵ Tieši šāda mērķa īstenošanai sadarbības līgumā viens no uzdevumiem bija veicināt saskarsmi ar bērniem. Šo uzdevumu Mudīte nav pildījusi.

[57] Mudīte norādījusi, ka pārmetumi par neīstenoto saskarsmi neesot pamatoti, jo audžuģimene neesot atbildējusi, kad tai zvanīts. Attiecībā uz šo iebildumu Valdība norāda uz ECT praksē secināto, ka lai arī valstij ir pienākums darīt maksimāli iespējamo, lai veicinātu ģimenes atkalapvienošanos, būtiska ir visu iesaistīto pušu sadarbība.⁶⁶ Bērnu tiesību aizsardzības likuma 44. panta otrā daļa

⁶² Audžuģimeņu noteikumi: Ministru kabineta 2006. gada 19. decembra noteikumi nr. 1036, zaudējis spēku [vēsturiskā 30.06.2018. red.].

⁶³ Latvija: zeme, daba, tauta, valsts. Zin.red. O. Nikodemus, M. Kļaviņš, Z. Krišjāne, V. Zelcs. Rīga: Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds, 2018, 489.-496.lpp.

⁶⁴ ECT 18.06.2013. spriedums lietā R.M.S. pret Spāniju (iesnieguma Nr.28775/12), 71.punkts.

⁶⁵ ECT 13.07.2000. spriedums lietā Scozzari un Giunta pret Itāliju (iesnieguma Nr.39221/98 un 41963/98), 181.punkts.

⁶⁶ ECT 23.11.1994. spriedums lietā Hokkanen pret Somiju (iesnieguma Nr.19823/92), 58.punkts.

nosaka audžuģimeņu pienākumu informēt vecākus par bērna attīstību un veicināt ģimenes saišu atjaunošanos.

[58] Valdība norāda, ka prasība valstij iejaukties audžuģimenes un Mudītes nesaskaņu risināšanā šajā situācijā nebūtu *saprātīga un atbilstoša*. Proti, Mudīte nav vērsusies sociālajā dienestā un norādījusi uz apstākļu, kuri liedz iegūt informāciju par bērniem. Turklāt Mudītes nesazināšanās ar sociālo dienestu liegusi arī sociālajam dienestam pašam, iztaujājot Mudīti, iegūt informāciju.

[59] Mudīte arī atsauca uz bāriņtiesas norādījumu nesazināties ar bērniem trīs mēnešus. Valdība atzīst, ka gadījumā, ja iestāde sniedz personai precīzu, beznosacījumu un saskaņotu informāciju, kura tai ir raisījusi pamatotas cerības, personu aizsargā tiesiskās paļāvības princips. Proti, “ja personas paļāvība uz to, ka iestāde veiks noteiktas darbības vai pieņems attiecīgu lēmumu ir bijusi leģitīma, personas paļāvība tiek aizsargāta, jo īpaši tad, ja bez attiecīgā solījuma vai norādēm persona kaut ko nebūtu darījusi vai būtu darījusi citādi.”⁶⁷ Lai noteiktu, vai Mudītes paļāvība ir aizsargājama, jāatbild uz šādiem jautājum: (i) vai tiesības reiz bijušas noteiktas, (ii) vai tiesiskais stāvoklis ir pasliktinājies, (iii) vai paļaušanās ir likumīga, pamatota un saprātīga, (iv) vai tiesiskais regulējums ir pietiekami noteikts, lai tam varētu uzticēties.⁶⁸

[60] Jāpiekrīt, ka Mudītei bāriņtiesa izteica precīzu norādījumu, turklāt, ja Mudīte uz to ir paļāvusies, tad tās tiesiskais stāvoklis ir pasliktinājies. Tomēr, jāuzsver, ka paļaušanās nevar tikt uzskatīta par pamatotu, jo 2016. gada 7. novembra sadarbības līgumā noteikt pienākums veicināt saskarsmi ar bērniem. Papildus tam, uz to, ka Mudīte nav paļāvusies uz bāriņtiesas izteikumu norāda apelācijas sūdzībā minētais, ka bērni netika apmeklēti lielā attāluma dēļ.

[61] Mudīte nepārtrauca arī dzīvošanu kopā ar Oļģertu. Valdība piekrīt, ka šis nosacījums Mudītei nebija jāpilda, jo Konvencijas 8. panta izpratnē jēdziens “ģimene” nav saprotams kā sociālā struktūra, kas bāzēta tikai uz laulību pamata. Ģimēni var veidot arī *de facto* ģimenes saites, kad personas dzīvo kopā, bet nav laulībā.⁶⁹ Būtiski, vai faktiskajā situācijā ir faktori, kuri norāda uz attiecību *pietiekamu noturību*.⁷⁰ Šādi apstākļi var būt vairāki, starp tiem, piemēram, pāra kopdzīve, attiecību ilgums, apstākļi, kas norāda uz pāra apņemšanos saistīties, piemēram, radot bērnus, vai kā citādi norādot uz nodomu veidot ģimeniskas attiecības.⁷¹

⁶⁷ Briede J. Administratīvās tiesības: tiesiskā paļāvība administratīvajās tiesībās. Grām.: Vispārejie tiesību principi: Tiesiskā drošība un tiesiskā paļāvība. Valsts pārvalde. Business. Jurisprudence. Zin.vad. R. Balodis. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2017, 73.lpp.

⁶⁸ Satversmes tiesas 12.03.2010. spriedums lietā Nr. 2009-44-01, 17.punkts.

⁶⁹ ECT 26.05.1994. spriedums lietā Keegan pret Īriju (iesnieguma Nr.16969/90), 44.punkts.

⁷⁰ ECT 27.10.1994. spriedums lietā Kroon un citi pret Nīderlandi (iesnieguma Nr.00018535/91), 30.punkts.

⁷¹ ECT 22.04.1997. spriedums lietā Z, Y un Z pret Lielbritāniju (iesnieguma Nr.00018535/91), 36.punkts.

[62] Mudītes un Oļģerta attiecības pastāv vairāk nekā trīsarpus gadus, kuru laikā ir dzimusi meita Pārsla. Šie apstākļi norāda uz *de facto* ģimenes attiecību pastāvēšanu. Proti, attiecības ir pietiekami ilgas un bērna ienākšana attiecībās norāda uz pāra apņemšanos saistīties.

[63] Tomēr Valdība uzsver, ka dzīvošanas kopā ar Oļģertu nepārtraukšana, kā viens no iemesliem aizgādības tiesību atņemšanas iemesliem, nav uzskatāms par prettiesisku. Proti, lai arī Pārsla ir Oļģerta bioloģiskā meita, tā kā Gata un Mudītes laulība netika šķirta, atbilstoši CL 146. panta otrajam teikumam darbojas *paternitātes pieņēmums* – abas meitenes ir dzimušas laulībā, tādējādi par bērna tēvu uzskatāms Gatis.

[64] Pirmkārt, Oļģerts nav izmantojis CL 149. panta sestajā daļā noteiktās tiesības personai, kas sevi uzskata par bērna bioloģisko tēvu, apstrīdēt paternitātes pieņēmumu. Šīs tiesības Oļģerts drīkstēja izlietot divu gadu laikā⁷² no bērna, tas ir, no Pārslas piedzimšanas, jo Mudīte un viņas vīrs Gatis dzīvoja šķirti jau kopš 2013. gada marta, tas ir, ilgāk kā 306 dienas pirms bērna piedzimšanas. Otrkārt, nekas faktiskajos apstākļos neliecināja par Mudītes un Oļģerta attiecību raksturu. Ņemot vērā Mudītes nespēju patstāvīgi dzīvot, nevarēja izslēgt, ka attiecības nav ģimeniskas, bet profesionālas. Papildus tam, Oļģerta rīcība neliecināja par tuvu attiecību esamību ar Iesniedzējām.

[65] Līdz ar to, tā kā Mudīte uz faktu, ka Oļģerts ir Pārslas tēvs, ir atsaukusies tikai pieteikumā ECT, valsts nav ar prasību uzsākt dzīvi bez Oļģerta pārkāpusi Iesniedzēju Konvencijas 8. pantā noteiktās tiesības. Papildus tam, nevar pārmet, ka valsts nav īstenojusi pozitīvos pienākumus, aizsargāt un stimulēt dabisko ģimenes saišu veidošanos un pastāvēšanu.⁷³ Proti, ja Mudīte būtu informējusi par ģimenes saišu esamību starp Iesniedzējām un Oļģertu, tad saskaņā ar Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma⁷⁴ 7. panta 4.punktu, Oļģertam kā ģimenes loceklim būtu tiesības saņemt rehabilitācijas pakalpojumus atkarības no alkohola ārstēšanai.

[66] Mudīte nav arī apmeklējusi konsultācijas pie sociālās darbinieces, bērnu emocionālās audzināšanas kursus vai atradusies psihiatra novērošanā un pildījusi ārsta rekomendācijas. Valdība uzsver, ka ECT praksē nostiprināts, ka valsts pienākumam atkalapvienot ģimeni korespondē arī vecāku pienākums sadarboties. Lai arī tas nav izšķirošs faktors, jo valsts pienākums īstenot *patiesus centienus* ģimenes apvienošanai saglabājas.⁷⁵

[67] Valdība norāda, ka šajā situācijā valsts ir radījusi visus nepieciešamos apstākļus, lai Mudīte, sadarbojoties ar bāriņtiesu un sociālo dienestu, varētu novērst apstākļus, kuri kavē ģimenes

---

⁷² Likumā noteikts prekluzīvs termiņš prasības celšanai par paternitātes pieņēmuma apstrīdēšanu.

⁷³ ECT 26.10.2006. spriedums lietā Wallova un Walla pret Čehiju (iesnieguma Nr.23848/04), 75.punkts.

⁷⁴ Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums: LV likums. Pieņemts 31.10.2002. [01.01.2019. red.].

⁷⁵ ECT 17.01.2001. spriedums lietā Gnahoré pret Franciju (iesnieguma Nr. 40031/98), 63.punkts.

atkalapvienošanu. Par spīti atteikumam sadarboties ar sociālo dienestu, Mudītei tika nosūtīts uzaicinājums ierasties uz konsultāciju. ECT secinājusi, ka kaut gan valstij ir pienākums darīt maksimāli iespējamo, lai veicinātu sadarbību, jebkurš pienākums piemērot piespiešanu ir jāskata kā ierobežoti piemērojams līdzeklis, jo jāņem vērā visu iesaistīto intereses.⁷⁶ Ja Mudīte nav vēlējusies sadarboties, būtu nepareizi piespiest viņu aizsargāt savas tiesības uz ģimeni.

[68] Iesniedzējas pieteikumā tiesai norāda uz Mudītes īpašo apstākļu neņemšanu vērā. Valdība atkārtoti uzsver, ka jautājumos, kuri skar bērnu intereses, tām ir piešķirama prioritāte un personas ar invaliditāti situācija tiek vērtēta tāpat kā jebkura bioloģiskā vecāka, proti, vērtējot spējas nodrošināt bērna interesēm atbilstošu aprūpi.⁷⁷ Savukārt attiecībā uz Mudītes grūtībām veikt ikdienas pienākumus patstāvīgi, šajā situācijā – izpildīt sadarbības līguma nosacījumus un uzlabot apstākļus, lai bērni varētu atgriezties ģimenē, - Valdība norāda, ka Mudīte ir 2. grupas invalīde, ikdienas dzīves aktivitāšu lielāko daļu šādas personas var veikt patstāvīgi, epizodiski var būt nepieciešama palīdzība vai uzraudzība.

[69] Atbilstoši Invaliditātes likuma 12. panta pirmajai un otrajai daļai personām ar invaliditāti ir tiesības pašvaldībā pēc to deklarētās dzīvesvietas saņemt no valsts budžeta apmaksātu asistenta pakalpojumu līdz 40 stundām nedēļā, ja saņemts Valsts komisijas atzinums par asistenta pakalpojuma nepieciešamību. Ja Mudīte nebūtu izvairījies no, pirmkārt, medicīnas iestādēm kopš 18 gadu vecuma, otrkārt, sociālā dienesta, izrādījusi interesi par sadarbības īstenošanu, Mudītes prasmes un iemaņas patstāvīgai dzīvei varēja tikt uzlabotas un sadarbības līguma izpilde varēja tikt īstenota.

[70] Valdība vērš uzmanību uz nacionālo statistiku par aizgādības tiesību pārtraukšanu. 1203 personām 2016. gadā ar bāriņtiesas lēmumu tika pārtrauktas aizgādības tiesības, savukārt tikai 680 personām rajona tiesas lēmumu atņemtas aizgādības tiesības 2016. gadā.⁷⁸ Tādējādi, sadarbojoties ar sociālo dienestu, bērna labāko interešu īstenošanu uzstādot kā mērķi, ir iespējams uzlabot apstākļus, lai bērni varētu atgriezties ģimenē. No statistikas arī secināms, ka efektīva ģimenes tiesību aizsardzība realizējama tikai sadarbojoties. Proti, personu skaits ar kurām sociālajam dienestam un citām institūcijām ir jāstrādā, ir liels.

[71] Valdība uzsver, ka Iesniedzēju ģimenes dzīves ierobežojums bija pagaidu pasākums, kurš izbeidzams, cik vien ātri to atļauj apstākļi bērna labāko interešu ievērošanai.⁷⁹ Nedz nacionālie, nedz starptautiskie tiesību akti neparedz jēdziena “bērna labākās intereses” definīciju. Tomēr doktrīnā tiek

⁷⁶ ECT 23.11.1994. spriedums lietā Hokkanen pret Somiju (iesnieguma Nr.19823/92), 58.punkts.

⁷⁷ ECT 13.10.2015. spriedums lietā K. un T. pret Somiju (iesnieguma Nr. 25702/94), 173.punkts.

⁷⁸ Centrālās statistikas datu pārvalde. Bērna aizgādības tiesību pārtraukšana, atņemšana un atjaunošana gada beigās. Pieejams: https://data1.csb.gov.lv/pxweb/lv/sociala/sociala__socdr__aprupe/?tablelist=true [aplūkots 07.04.2019].

⁷⁹ ECT 18.03.2009. spriedums lietā Saviny pret Ukrainu (iesnieguma Nr.39948/06), 52.punkts.

piedāvāts to definēt kā “nepilngadīgas personas dinamisku vajadzību kopumu, kuras lēmumu pieņēmējs (vecāki, to substitūti vai valsts) argumentēti uzskata par labākajām un piemērotākajām, lai, beidzoties bērnībai, bērns sasniegtu iespējami augstāko labestību, kuras galvenais saturs ir bērna attīstības līmenis un dzīves potenciāls.”⁸⁰

[72] Valdība neapšaubā, ka bērna labākajās interesēs ir augt kopā ar saviem bioloģiskajiem vecākiem, nesaraucot ģimeni kā sabiedrības šūniņu.⁸¹ Tomēr jāņem vērā, ka vecākiem nav tiesību kaitēt bērna veselībai un attīstībai,⁸² kas ir pretēji bērna labāko interešu būtībai, proti, sasniegt iespējami augstāko labestību, kuras galvenais saturs ir bērna attīstības līmenis un dzīves potenciāls.

[73] Pēc būtības sadarbības procesa laikā līdz tiesvedības uzsākšanai, apstākļi, kuri bija pamatā Iesniedzēju tiesību ierobežojumam, nemainījās. Mudīte ir uzsākusi darba attiecības, strādājot vietējā bibliotēkā, kas neapšaubāmi uzlabos Iesniedzēju materiālo stāvokli. Tomēr ECT ir norādījusi, ka ģimenes nabadzība nevar būt vienīgais iemesls bērnu šķiršanai no vecākiem,⁸³ kas nav arī šis gadījums. Proti, atrodot darbu, Mudīte ir veikusi būtisku soli ģimenes labklājības uzlabošanai, tomēr ar to netiek novērsti draudi Spulgas un Pārslas veselībai, dzīvībai un attīstībai. Līdz ar to, iemesli Iesniedzēju tiesību ierobežojumam nav zuduši un ir būtiski un pietiekami.

[74] Izvērtējot samērīgumu, Valdība norāda, ka ar bērnu ievietošanu audžuģimenē un aizgādības tiesību pārtraukšanu Mudītei, tiek nodrošināta bērniem labvēlīga, droša vide, ir novērsti draudi bērnu veselībai un dzīvībai. Tādējādi, ar ierobežojumu var sasniegt leģitīmo mērķi.

[75] Valdība arī uzsver, ka nepastāvēja alternatīvi, mazāk ierobežojoši līdzekļi. Proti, Mudītei nav radnieku, kuriem ārkārtas situācijā bāriņtiesa varēja uzticēt Spulgu un Pārslu. Valsts, būdama labākā pozīcijā kā ECT, lai izvērtētu visus faktiskos apstākļus, konstatēja, ka bērnu atstāšana ģimenē nav pieļaujama, jo pastāvēja to veselībai un dzīvībai bīstami apstākļi.

[76] Ierobežojums ir noteikts arī, ievērojot *taisnīgu līdzsvaru* starp bērnu, vecāku interesēm. Proti, meklējot balansu, bērna labākajām interesēm dota prioritāte,⁸⁴ tomēr nodrošinot, ka arī Mudītei ir efektīvi līdzekļi, lai atjaunotu atņemtās aizgādības tiesības un saņemtu palīdzību no valsts apstākļu uzlabošanai.

---

⁸⁰ Galanders O. Bērna labākās intereses: būtība un sūtība. Latvijas Universitātes 70. konferences rakstu krājums – Inovāciju juridiskais nodrošinājums, Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2012, 515.-516.lpp.

⁸¹ ECT 07.03.2017. spriedums lietā R.L. un citi pret Dāniju (iesnieguma Nr. 52629/11), 47.-48.punkts.

⁸² ECT 07.08.1996. spriedums lietā Johansen pret Norvēģiju (iesnieguma Nr. 10600/83), 78.punkts.

⁸³ ECT 24.10.2017. spriedums lietā Achim pret Rumāniju (iesnieguma Nr. 45959/11), 102.punkts.

⁸⁴ ECT 18.06.2013. spriedums lietā R.M.S. pret Spāniju (iesnieguma Nr.28775/12), 74.punkts.

Secināms, ka Konvencijas 8. panta ierobežojums ir balstīts uz būtiskiem un pietiekamiem iemesliem, kā arī ir samērīgs. Tādējādi ierobežojums ir “nepieciešams demokrātiskā sabiedrībā”.

4.5.2. Tiesību uz ģimenes dzīvi ierobežošanas procedūra

[77] ECK 8. pants nesatur *expressis verbis* norādi par noteiktu procesuālu prasību ievērošanu, tomēr ECT jau iepriekš ir secinājusi, ka lēmumu pieņemšanas procesam, kas noved pie iejaukšanās ģimenes dzīvē līdzekļiem, jābūt taisnīgam un tādām, kas pienācīgi ievēro ECK 8. pantā aizsargātās intereses.⁸⁵

[78] Valdība norāda, ka process ir bijis taisnīgs un nerada ierobežojuma neatbilstību “nepieciešamības” kritērijam.⁸⁶

[79] Iesniedzējas apgalvo, ka ir pārkāptas to Konvencijas 8. pantā noteiktās procesuālās garantijas, jo Mudīte (i) nepiedalījās bāriņtiesas sēdēs; (ii) nesaņēma juridisko palīdzību pirmās instances tiesā; (iii) nevarēja piedalīties pirmās instances tiesā; kā arī (iv) nav ņemts vērā bērnu viedoklis.

[80] ECT ir norādījusi, ka vecākiem ir jābūt iesaistītiem procesā. To, cik lielā mērā tas veicams, lai būtu uzskatāms, ka vecāku *uzskati* un *intereses* ir ņemtas vērā, nosaka katras lietas īpašie apstākļi un it īpaši tas, cik nopietni Konvencijas 8. panta tiesības lēmumi ierobežo.⁸⁷

[81] Aizgādības tiesību atņemšana dabiskās ģimenes attiecības neizbeidz,⁸⁸ atšķirībā no adopcijas. Līdz ar to, spriedums par aizgādības tiesību atņemšanu nav uzskatāms par personas tiesības visierobežojošāko. Valdība norāda, ka Mudītei bija iespēja piedalīties visās procesa stadijās sākot ar procesu iestādē, taču viņa tās neizmantoja. Lēmumu pieņemšanas atlikšana, gaidot, kad Mudīte izdomās ierasties, kaitētu bērnu interesēm. Taču šādu lēmumu pieņemšana veicama primāru uzmanību veltot bērnu labāko interešu ievērošanai. Ilgstošs neskaidrības periods, nemitīgi atliekot tiesas sēdes, nebūtu uzskatāms par bērna interesēm atbilstošu.

[82] Papildus tam, Valdība atkārtoti uzsver, ka ECT secinājusi, kaut gan valstij ir pienākums darīt maksimāli iespējamo, lai veicinātu personas sadarbību, jebkurš pienākums piemērot piespiešanu ir jāskata kā ierobežoti piemērojams līdzeklis, jo jāņem vērā visu iesaistīto intereses.⁸⁹ Ja Mudīte nav vēlējusies ierasties uz lēmuma pieņemšanu vai paziņot par objektīviem iemesliem, kādēļ nevar ierasties uz tiesas sēdi, būtu nepareizi piespiest viņu aizsargāt savas tiesības uz ģimeni.

⁸⁵ ECT 26.02.2002. spriedums lietā Kutzner pret Vāciju (iesnieguma Nr.46544/99), 56.punkts.

⁸⁶ ECT 24.02.1995. spriedums lietā McMichael pret Lielbritāniju (iesnieguma Nr. 16424/90), 87.punkts.

⁸⁷ ECT 08.01.2013. spriedums lietā A.K. un L pret Horvātiju (iesnieguma Nr.37956/11), 63.punkts.

⁸⁸ Ibid., 51.punkts.

⁸⁹ ECT 23.11.1994. spriedums lietā Hokkanen pret Somiju (iesnieguma Nr.19823/92), 58.punkts.

[83] Valdība arī norāda, ka ECT ir uzsvērusi, ka būtiski esot, lai vecāku viedoklis tiktu adekvāti izsvērts, ņemts vērā, pieņemot lēmumu, neskatoties uz to, kurā procesa stadijā tas veikts.⁹⁰ Mudīte tika uzklusīta apelācijas instancē, kas lietu skata pēc būtības. Tādējādi, Valdība uzskata, ka, ņemot vērā šīs lietas apstākļus, Mudītes izteikto nevēlēšanos sadarboties ar valsts institūcijām bērnu tiesību aizsardzībai, ka Mudītei visos procesa posmos tika sniegta iespēja piedalīties, bet tas netika veikts pēc viņas pašas gribas, kā arī to, ka viedoklis tika uzklusīts un ņemts vērā, nav pārkāptas Mudītes no Konvencijas 8. panta izrietošās tiesības piedalīties procesā.

[84] Attiecībā uz juridiskās palīdzības nodrošināšanu, Valdība norāda, ka atbilstoši Bāriņtiesu likuma 22. panta otrās daļas 3. punktam lēmumā par aizgādības tiesību pārtraukšanu bija norādīts, ka Mudītei ir tiesības saņemt valsts nodrošināto juridisko palīdzību. No lietas faktiskajiem apstākļiem izriet, ka Mudīte atbilst Valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības likuma⁹¹ 3. panta pirmās daļas 1. punktā un otrās daļas 1. punktā izvirzītajiem kritērijiem juridiskās palīdzības saņemšanai. Mudīte pēc Valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības likuma 10. un 11. panta ir tiesīga saņemt juridisko palīdzību civillietās, savukārt pēc 15. panta 3. punkta Mudītei bija tiesības uz valsts nodrošināto juridisko palīdzību arī bāriņtiesas lēmuma par aizgādības tiesību pārtraukšanu ietvaros. Kārtība, kādā persona, kas vēlas saņemt juridisko palīdzību, ir saskaņā ar likuma VII nodaļu ir *vienāda visiem*. Līdz ar to arī Mudīte, izpaužot savu gribu ar iesnieguma iesniegšanu, atbilstoši 22. pantam varēja pieprasīt un saņemt to no valsts. Savukārt, ja viņa to nevarētu izdarīt sava veselības stāvokļa dēļ, tad atkrīt visi pamati apšaubīt Valdības 43. un 44. paragrāfā pausto par Mudītes nespēja audzināt bērnus.

[85] Mudīte arī norāda, ka nepienācīgi tikuši uzklusīts bērnu viedoklis. Attiecībā uz viedokļa uzklusīšanu administratīvajā procesā iestādē Valdība savus apsvērumus jau norādīja. Savukārt attiecībā uz bērnu viedokļa neuzklusīšanu tiesā Valdība uzsver, ka ECT ir norādījusi uz valsts izvērtējuma brīvību, pieņemot lēmumu par bērna uzklusīšanu tiesā. Proti, pamatojoties uz specifiskajiem lietas apstākļiem, bērna briedumu un vecumu, bērns var netikt uzklusīts tiesā.⁹² Valdība vērš arī uzmanību uz faktu, ka Pārsla un Spulga iepriekš cieta no vardarbības, tādēļ jāņem vērā, ka “no vardarbības cietušo bērnu rehabilitācijas procesā būtiska nozīme ir atbalsta, drošības un sakārtotas ikdienas dzīves vides, kā arī psiholoģiskās palīdzības nodrošināšanai.”⁹³ Lai arī bērniem

---

⁹⁰ Mowbray A. Cases and Materials on the European Convention on Human Rights. Oxford: Oxford University Press, 2004, p.376.

⁹¹ Valsts nodrošinātās palīdzības likums: LV likums. Pieņemts 17.03.2005. [aplūkots 07.04.2019.]

⁹² ECT 08.07.2003. spriedums lietā Sahin pret Vāciju (iesnieguma Nr. 30943/96), 73.-74.punkts.

⁹³ Sprinģe L. Vardarbības izraisītie veselības traucējumi bērniem un jauniešiem Latvijā. Promocijas darbs medicīnas doktora zinātniskā grāda iegūšanai. Zin.vad. A. Villeruša. Rīga: Rīgas Stradiņa Universitāte, 2017, 137.lpp. Pieejams: https://www.rsu.lv/sites/default/files/dissertations/Lauma-Springe_promocijas-darbs.pdf [aplūkots 07.04.2019].

tika sniegta sociālā rehabilitācija vardarbībā cietušajiem bērniem, arī pēc tam ilgstošu stresu vardarbības dēļ pārcietušam bērnam būtiski ir nodrošināt drošu un sakārtotu ikdienu.

Ņemot vērā iepriekš minēto, kā arī Spulgas un Pārslas vecumu un brieduma pakāpi, Valdība norāda, ka izšķiršanās neuzklausīt bērnus tiesas sēdē ir atbilstoša ***bērnu labākajām interesēm***

Līdz ar to, valsts nav pārkāpusi no Konvencijas 8. panta izrietošās procesuālās garantijas.

5. IZMANTOTO AVOTU SARAKSTS

Literatūra

1. Briede J. Administratīvās tiesības: tiesiskā palāvība administratīvajās tiesībās. Grām.: Vispārejie tiesību principi: Tiesiskā drošība un tiesiskā palāvība. Valsts pārvalde. Business. Jurisprudence. Zin.vad. R. Balodis. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2017;
2. Centrālās statistikas datu pārvalde. Aizbildnību raksturojošie rādītāji gada beigās. Pieejams: https://data1.csb.gov.lv/pxweb/lv/sociala/sociala__socdr__aprupe/?tablelist=true [aplūkots 08.04.2019];
3. Centrālās statistikas datu pārvalde. Bērna aizgādības tiesību pārtraukšana, atņemšana un atjaunošana gada beigās. Pieejams: https://data1.csb.gov.lv/pxweb/lv/sociala/sociala__socdr__aprupe/?tablelist=true [aplūkots 07.04.2019];
4. Feldhūne G., Kučs A., Skujeniece V. Cilvēktiesību rokasgrāmata tiesnešiem. Rīga: Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Cilvēktiesību institūts;
5. Galanders O. Bērna labākās intereses: būtība un sūtība. Latvijas Universitātes 70. konferences rakstu krājums – Inovāciju juridiskais nodrošinājums, Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2012;
6. Latvija: zeme, daba, tauta, valsts. Zin.red. O. Nikodemus, M. Kļaviņš, Z. Krišjāne, V. Zelčs. Rīga: Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds, 2018;
7. Rokasgrāmata par Eiropas tiesību aktiem bērnu tiesību jomā. Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūra un Eiropas Padome, 2015;
8. Sprinģe L. Vardarbības izraisītie veselības traucējumi bērniem un jauniešiem Latvijā. Promocijas darbs medicīnas doktora zinātniskā grāda iegūšanai. Zin.vad. A. Villeruša. Rīga: Rīgas Stradiņa Universitāte, 2017, Pieejams: https://www.rsu.lv/sites/default/files/dissertations/Lauma-Springe_promocijas-darbs.pdf [aplūkots 07.04.2019];
9. Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija. Pārskata par bāriņtiesu darbu 2015. gadā kopsavilkums. Pieejams: <http://www.bti.gov.lv/lat/barintiesas/statistika/?doc=4345&page=> [aplūkots 07.04.2019];
10. Barnes M., Butt S., Wojtek T. The Dynamics of Bad Housing: The impact of bad housing on the living standards of children. National Centre for Social Research, p.8. Pieejams: <https://www.eagacharitabletrust.org/app/uploads/2016/03/natcendynamicsfullreport.pdf> [aplūkots 08.04.2019];
11. Gerards J. How to improve the necessity test of the European Court of Human Rights. International journal of constitutional law, Vol.11, Issue 2, 2013;
12. Greer S. The exceptions to Articles 8 to 11 of the European Convention on Human Rights. Strasbourg: Council of Europe publishing, 1997;
13. Grugel J. Children's rights and children's welfare after the Convention on the Rights of the Child. Progress in Development Studies, 13(1), 2013;
14. Harris D.J., O'Boyle M., Bates E.P., Buckley C.M. Law of the European Convention on Human Rights. Second Edition. New York: Oxford University Press, 2009;
15. Mowbray A. Cases and Materials on the European Convention on Human Rights. Oxford: Oxford University Press, 2004;

16. Roagna Ivana. Protecting the right to respect for private and family life under the European Convention on Human Rights. Council of Europe human rights handbooks. Strasbourg: Council of Europe, 2012.

Normatīvie akti

1. Konvencija par personu ar invaliditāti tiesībām. Parakstīta Ņujorkā 18.07.2008;
2. Bērnu tiesību konvencija. Pieņemta Ņujorkā 20.11.1989;
3. Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Parakstīta Romā 04.11.1950;
4. Invaliditātes likums: LV likums. Pieņemts 20.05.2010. [28.11.2018. red.];
5. Bāriņtiesu likums: LV likums. Pieņemts 22.06.2006. [21.11.2018. red.];
6. Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums: LV likums. Pieņemts 31.10.2002. [01.01.2019. red.];
7. Civilprocesa likums: LV likums. Pieņemts 14.10.1998. [01.04.2019. red.];
8. Bērnu tiesību aizsardzības likums: LV likums. Pieņemts 19.06.1998. [01.09.2018. red.];
9. Satversmes tiesas likums: LV likums. Pieņemts 05.06.1996. [30.03.2017. red.];
10. Civillikums: LV likums. Pieņemts 28.01.1937. [01.01.2017. red.];
11. Noteikumi par prognozējamās invaliditātes, invaliditātes un darbspēju zaudējuma noteikšanas kritērijiem, termiņiem un kārtību: Ministru kabineta 2014. gada 23. decembra noteikumi nr. 805 [23.03.2019. red.];
12. Audžuģimeņu noteikumi: Ministru kabineta 2006. gada 19. decembra noteikumi nr. 1036, zaudējis spēku [vēsturiskā 30.06.2018. red.].

Juridiskās prakses materiāli

1. ECT 24.10.2017. spriedums lietā Achim pret Rumāniju (iesnieguma Nr. 45959/11);
2. ECT 07.03.2017. spriedums lietā R.L. un citi pret Dāniju (iesnieguma Nr. 52629/11);
3. ECT 13.10.2015. spriedums lietā K. un T. pret Somiju (iesnieguma Nr. 25702/94);
4. ECT 18.06.2013. spriedums lietā R.M.S. pret Spāniju (iesnieguma Nr.28775/12);
5. ECT 14.03.2013. spriedums lietā BB. un F.B. pret Vāciju (iesnieguma Nr.18734/09);
6. ECT 08.01.2013. spriedums lietā A.K. un L pret Horvātiju (iesnieguma Nr.37956/11);
7. ECT 17.07.2012. spriedums lietā M.D. un citi pret Maltu (iesnieguma Nr.64791/10);
8. ECT 02.11.2010. spriedums lietā Liepājnieks pret Latviju (iesnieguma Nr.37586/06);
9. ECT 18.03.2009. spriedums lietā Saviny pret Ukrainu (iesnieguma Nr.39948/06);
10. ECT 26.10.2006. spriedums lietā Wallova un Walla pret Čehiju (iesnieguma Nr.23848/04);
11. ECT 03.12.2003. spriedums lietā Hartman pret Čehiju (iesnieguma Nr.53341/99);
12. ECT 08.07.2003. spriedums lietā Sahin pret Vāciju (iesnieguma Nr. 30943/96);
13. ECT 26.02.2002. spriedums lietā Kutzner pret Vāciju (iesnieguma Nr.46544/99);

14. ECT 17.01.2001. spriedums lietā Gnahoré pret Franciju (iesnieguma Nr. 40031/98);
15. ECT 13.07.2000. spriedums lietā Scozzari un Giunta pret Itāliju (iesnieguma Nr.39221/98 un 41963/98);
16. ECT 28.07.1999. spriedums lietā Selmouni pret Franciju (iesnieguma Nr.25803/94);
17. ECT 22.04.1997. spriedums lietā Z, Y un Z pret Lielbritāniju (iesnieguma Nr.00018535/91);
18. ECT 07.08.1996. spriedums lietā Johansen pret Norvēģiju (iesnieguma Nr. 10600/83);
19. ECT 24.02.1995. spriedums lietā McMichael pret Lielbritāniju (iesnieguma Nr. 16424/90);
20. ECT 23.11.1994. spriedums lietā Hokkanen pret Somiju (iesnieguma Nr.19823/92);
21. ECT 27.10.1994. spriedums lietā Kroon un citi pret Nīderlandi (iesnieguma Nr.00018535/91);
22. ECT 26.05.1994. spriedums lietā Keegan pret Īriju (iesnieguma Nr.16969/90);
23. ECT 12.07.1990. spriedums lietā Observer un Guardian pret Lielbritāniju (iesnieguma Nr.13585/88);
24. ECT 07.03.1989. spriedums lietā W pret Lielbritāniju (iesnieguma Nr. 11095/84);
25. ECT 24.03.1988. spriedums lietā Olsson pret Zviedriju (Nr.1) (iesnieguma Nr.10465/83);
26. ECT 13.06.1979. spriedums lietā Marckx pret Beļģiju (iesnieguma Nr.6833/74);
27. ECT 26.04.1979. spriedums lietā Sunday Times pret Lielbritāniju (iesnieguma Nr.6538/74);
28. ECT 07.12.1976. spriedums lietā Handyside pret Lielbritāniju (iesnieguma Nr.5493/72);
29. Satversmes tiesas 16.06.2016. spriedums lietā Nr. 2015-18-01;
30. Satversmes tiesas 15.03.2010. spriedums lietā Nr. 2009-44-01;
31. Satversmes tiesas 03.06.2009. spriedums lietā Nr.2008-43-0106;
32. Satversmes tiesas 11.10.2004. spriedums lietā Nr. 2004-02-0106;
33. Administratīvās rajona tiesas Rīgas tiesu nama 05.04.2013. spriedums lietā Nr. A420292013, Pieejams:
https://tiesas.lv/Media/Default/Admin.tiesu%20spriedumi/Admin.raj.tiesas%20spriedumi/2013/Apr%C4%ABlis/05.04.2013/AL_0504_raj_A-02920-13_5.pdf [aplūkots 07.04.2019.].